

“Hərb və sülh”ü niyə oxumalıyıq?!

Cəmi bir kitabda olduqca zəhmətli bir bədii əsər. Əsla yataqda və ya yuxuya getmək üçün oxumağınız tövsiyə olunmur. Çünki hansı hissəsini oxumağınızdan asılı olmayaraq, bu romanı oxuya-oxuya yuxuya getsəniz, beyninizdə dərin sarsıntı yaranar. Yəni, ona yaxın bir şey olar. “Hərb və sülh” hamının bildiyi kimi dünya ədəbiyyatının ən uzun romanlarından, amma nəzərə almaq lazımdır ki, bu həm də tarixin nəfəskəsən səhnələrinin yer aldığı analitik yazıdır. Tolstoyun yaratdığı qəhrəmanlar o qədər həqiqi və təbiidir ki, insana elə gəlir ki, onlarla gündəlik həyatın hansısa bir yerində rastlaşa bilər. Əgər bu romanı oxumağa sırf çox uzun olmasından qorxaraq, girişmirsinizsə, onda bir anlıq bunu yazanın halını təsvürünüzdə canlandırın.

1863-cü ildə Sibir sürgününə qayıdıb, Rusiya və Qərbin başının üstünü kəsdirmiş siyasi xaosun ortasına düşən Tolstoy dövrün ictimai-siyasi mühitini əks etdirən qısa bir roman yazmağa girişir. Lakin beş il sonra bu sadə hədəf məhəbbət macəraları, müharibələr, uğursuzluqlar, edam kürsüləri, dini-fəlsəfi düşüncələr, Moskvanın yandırılması, hətta yarıməhliləşmiş heyvandan belə bəhs edən, amma müəllifin sürgün həyatına ümumiyyətlə toxunmayan 1200 səhifəlik bir dastan kimi yekunlaşdı. Halbuki 1828-ci ildə olduqca nüfuzlu, tanınmış, amma eyni zamanda fərqli həyat tərzini keçirən aristokrat bir ailədə dünyaya göz açmış, hiddətli və çılgın ruhuna sərhəd qoya bilməyən Tolstoy bu romandan daha maraqlı, macəra dolu və keşməkeşli həyat yaşayıb. 30 yaşına çatana kimi ailədən qalan bütün mirası qumarda udub, təhsil aldığı Kazan Universitetindən qovulub, müharibəyə yollanır. Gənc ədib müharibədə də gözənilməz hadisələrə tuş

gəlir, maraqlı xatirələr qələmə alınır. Elə həmin illərdə Tolstoy ilk dəfə ədəbiyyatdan üz döndərərək, Avropa səyahətinə çıxmağa qərar verir.

Lakin sürgün ədibin bütün taleyini dəyişir. 1863-cü ildə ailədən qalan yeganə mülkə yerləşir və sürgündən əfv fərmanına düşmüş dekabristlərin dönüşü haqqında roman yazmağa başlayır. Amma birbaşa buradan başlamaq Tolstoyun məntiqinə uyğun gəlmir. Yazar geriye 1825-ci ildə dekabristlərin Çar II Nikolaya qarşı qaldırdıqları üsyana qayıtmaqla, hekayəni lap əvvəldən danışmağa qərar verir. Sürgünün səbəblərini göstərmədən sürgündən dönüş hekayəsini qələmə almaq qeyri-peşəkar yanaşma olardı. Bəs, vavtoritar rejimə müxalif olan dekabrist hərəkatının yaranmasına təkan verən hadisələri, Napoleonun qorxunc Rusiya istilasını təsvir etmədən bu üsyana necə qələmə ala bilərdi?! Rusların Austerlitz müharibəsindəki məğlubiyyətindən sonra Napoleon ordusunun təslimində böyüyən təhlükənin ilk dəfə hiss olunduğu 1805-ci il müharibəni canlandırmaq da bu sualın cavabının şərti kimi ərsəyə gəlir.

Beləcə Tolstoy həm tarixin təntənəli hadisələri, həm də bu hadisələrin ayrı-ayrı hissələrində yaşanan həyat hekayələri haqqında yazmağa başladı. Bütün hadisələrə hakim ola bilmək üçün Tolstoy ən yaxşı belə olduğu sinfə - aristokratlara kökləndi. Romanda çox az hallarda Rusiya əhalisinin böyük qismini təşkil edən kəndlilərin və nöqərlərin, yaşadıqları torpağın sahiblərinə qulluq etməyə məcbur olan əkinçilərin, sadə insanların həyatlarına toxunulur. “Hərb və sülh”-də hadisələr Fransa və Rusiya arasındakı müharibəyə artıq son hazırlıqların gətirdiyi dövrdə başlayır. Girişdə təsvir olunan ziyafətdə aristokratlar iki ölkə ara-

sında artan şiddətdən, münasibətlərin hər gün daha da pisləşməsinə narahatlıqlarını bölüşürlər. Lakin bir müddət sonra aristokrat sinfin nümayəndələrinin daha çox maraqlandıqları məsələlərdən bəhs olunur - pul, seks və ölüm. Romanın ilk səhnəsi müəllifin sürətlə genişləyən, böyüyən bir müstəvi üzərində siyasi və şəxsi hadisələr arasında etdiyi keçidlərdən ibarətdir. Əsərin əsas xüsusiyyətlərindən biri də odur ki, daha ön planda görünən baş qəhrəman yoxdur. Əksinə, oxucu elə ilk səhifədən qarışıq münasibətlər zənciri və sual labirintinə qoşulur. Knyazın bəxti gətirməyən, qeyri-qanuni oğlu, gözəl, lakin hiyləgər knyaginya ilə evlənməyəcəkmi? Yeganə sadıq dostu Avstriyada gedən amansız müharibədən sağ qayıdacaqmı? Bəs, eyni anda iki adama vurulan şirin və əyləncəli gənc xanımın taleyi necə olacaq? Bütün bu xəyali qəhrəmanlar və süjet həqiqi tarixi fiqurlarla birləşir. Belə ki, hətta bir neçə səhnədə Napoleon şəxsən canlandırılır, hətta arxa planda müəllifin sülaləsindən nümayəndə də təsvir edilir. Oxucu üçün daha çox obrazlar və onların düşüncələri maraqlı olsa da, ədib tarixi hadisələrlə bağlı dərin məsələlərə toxunmaq, keçmiş haqq-hesab etmək üçün hekayənin ana xəttini bölməkdən çəkinmir.

Müharibələr niyə alovlanır? Qalib çıxmaq üçün meydanda hansı taktikalardan istifadə olunmalıdır? Xalqların adı həqiqətən də Napoleon kimi dırnaqarası nəhəng şəxsiyyətlərin atdığı addımlarla yüksəlib alçalır, yoxsa bu məsələdə daha global mədəni, sosial və iqtisadi faktorlar əsas rol oynayır? Səhifələr boyu uzanan bu cavab axtarışları, müləhizələr, monoloqlar “Hərb və sülh”-ü panoramik həcmdə bir romana çevirən əsas hissələrdir. Lakin dövrün bir çox ədəbi tənqidçiləri

elə məhz bu səbəbdən “Hərb və sülh”ün romana bənzəmədiyini düşünürdü. Henri Ceyms bu romanı şərh edərkən yazır: “Bu hissələr romanın içində nəhəng, elastik, iri gövdəli bir canavar kimi yer tutur”. Tolstoy isə bu tənqidi müəyyən mənada qəbul edir, elə “Hərb və sülh”ün sadəcə bir roman olmadığı iddiası da görünür, ədibə xoş gəlir. Yazarın fikrincə, roman Qərbi Avropa ədəbiyyatına aid janrdır. Ruslar isə tamamilə fərqli üslub istifadə etməlidirlər, çünki onların həyat tərzində, düşüncələrində, inanclarında avroplılardan fərqlidir. “Hərb və sülh” nədir suallarına belə cavab verir: “Bu, bir roman deyil. Dastandan bir pillə aşağı nəsr nümunəsidir. Tarixi gündəlikdən daha yığcam. Bu bütün forma və üslubu ilə ədibin demək istədiklərinə, çatdırmağa çalışdıqlarına meydan olmuş bir nümunədir”. Bir sözlə, Tolstoyun xəyallarının cəmidir. “Hərb və sülh”ün ana xətti bitəndə, müəllif qəhrəmanlarını 1820-ci illərə, yəni əslində, romanı yazmaq istədiyi dövrdən 30 il əvvələ aparır. Müəllif öz dövrünü şərh etməyə çalışarkən, doğrulduğu günlərdən yığılan zamanlarda ilişib, qalır. Və nəticədə nəhəng bir tarixi dövrü, mədəniyyəti, psixologiyani, fəlsəfəni, dini baxışları və insanların müharibəyə olan münasibətlərini aydınlaşdırən sorğulardan ibarət kompleks bir bədii nümunə ərsəyə gəlir.

Mənbə: ed.ted.com
Mühazirə mətninin müəllifi:
Brendan Puls
Çıxışçı: Addison Anderson
İngilis dilindən tərcümə
edən: Elcan Salmanqızı